

Володимир Ігорович **ЦЮПРИК**

студент, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Навчально-науковий інститут права)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4768-3529>

e-mail: volodymyrtsyupryk@gmail.com

ПРАВО НА ВИКЛЮЧЕННЯ НЕДОБРОСОВІСНОГО УЧАСНИКА ЗІ СКЛАДУ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ЙОГО ВКЛЮЧЕННЯ У ЗАКОН УКРАЇНИ "ПРО ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ТА ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ"

У статті розглянуто питання доцільності повернення права учасників ТОВ на виключення недобросовісного учасника з його складу. Розглянуто та досліджено ризики, що можуть бути у разі передбачення такого права у Законі України «Про ТОВ та ТДВ», а також негативні наслідки, що спричинені відсутністю такого права в учасників ТОВ станом на сьогодні. У статті запропоновано внести зміни до законодавства, що передбачатимуть можливість визначити підстави виключення учасника з ТОВ статутом.

Ключові слова: ТОВ, недобросовісний учасник, загальні збори, право учасника товариства, товариство з обмеженою відповідальністю, господарські товариства

ВСТУП

Раніше, Законом України «Про господарські товариства» встановлювалося право учасників товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) за рішенням загальних зборів виключити учасника товариства, що своїми діями шкодить його інтересам. Через численні зловживання цим правом у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не встановлено таке право учасників товариства. Проте відкритим залишається питання чи правильним є такий підхід і чи не породив він більше негативних наслідків ніж позитивних. Тому слід дослідити це питання і з'ясувати найбільш доцільний спосіб його вирішення.

Предметом дослідження у цій статті є право учасників ТОВ на виключення недобросовісного учасника зі складу товариства. Питання виключення учасника з ТОВ досліджувалось такими авторами як О. Климчук та Т. Христюк, О.Р. Кібенко, С.С. Кравченко, В.М. Кравчук, С.Д. Могілевський, І.В. Спасибо-Фатєєва, А.В. Смітюх та ін., які приділили значну увагу багатьом актуальним аспектам цієї проблематики. Зокрема, та ж проблема, що є предметом цього дослідження уже досліджувалася А. Шматовим та В. Ігоніним, проте ще багато аспектів цього питання не було висвітлено, і з урахуванням актуальності питання, це питання потребує подальшого дослідження.

МЕТА роботи – визначити чи доцільно у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» встановити право учасників товариства виключити недобросовісного учасника зі складу товариства, а також визначити найбільш ефективний спосіб правового регулювання цього права у разі його встановлення у Законі.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні використано загальнонаукові методи (діалектичний, монографічний, метод синтезу та порівняння), і спеціальні методи (формально-логічний, тлумачення норм права).

РЕЗУЛЬТАТИ

На сьогодні регулювання правового статусу ТОВ здійснюється Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р., який набрав чинності 17.06.2018 р. До набрання його чинності діяльність таких товариств регулювалася Законом України «Про господарські товариства». Цей Закон встановлював такі підстави виключення учасника з ТОВ:

- 1) невнесення частини або повністю своєї частки до статутного капіталу товариства;
- 2) систематичне невиконання або неналежне виконання обов'язків, або перешкоджання своїми діями досягненню цілей товариства (недобросовісність учасника) [1].

Рішення про виключення учасника з товариства відповідно до цих підстав могло бути прийняте учасниками, які володіють більш як 50 % від загальної кількості голосів учасників товариства.

Законом "Про товариства з додатковою та обмеженою відповідальністю" передбачено лише дві підстави для виключення учасника зі складу ТОВ, а саме: 1) невнесення вкладу під час первинного формування статутного капіталу та 2) неподання правонаступником заяви про вступ до товариства. У зв'язку з цим в українському законодавстві не залишилося чинної норми, що надавала змогу учасникам ТОВ виключити іншого учасника, на підставі невиконання чи неналежного виконання останнім своїх обов'язків перед товариством. Такий підхід законодавця породжує як позитивні, так і негативні наслідки, проте чи дійсно доцільним був такий крок і чи є необхідність "повернути" таке право учасникам ТОВ?

Механізм виключення учасника з ТОВ за невиконання ним своїх обов'язків відігравав дуже важливу роль у захисті прав учасників, оскільки надавав їм змогу без звернення до суду усунути учасника, що своїми діями шкодить інтересам товариства. Відсутність подібної норми призводить до ситуацій, що унеможливають подальше нормальне функціонування товариства. Тому цей правовий механізм був досить важливим способом вирішення конфліктних ситуацій

через виключення недобросовісного учасника. Проте його "вилучення" законодавцем теж не було безпідставним.

Ця підстава у тому вигляді, в якому її було врегульовано Законом "Про господарські товариства", призводила до зловживань нею, зокрема ця норма часто використовувалася для вилучення «неугодних» учасників, що в деяких випадках було частиною рейдерства підприємств. Підтвердженням цьому є численна судова практика, де суд встановив факт зловживання такою підставою для виключення учасника. Наприклад, такі висновки містяться у постановках Верховного Суду у справах № 926/3973/17 [3], № 909/133/18 [4], № 910/19401/17 [5], № 920/888/17 [6], № 911/2340/17 [7].

Зокрема, досить часто використовувалася схема, за якої учасника не повідомляли про проведення зборів, через що загальні збори визнавали таке невідвідування зборів порушенням обов'язків учасника, і вирішувалося питання про його виключення на цій підставі. Така ситуація мала місце у справах № 926/3973/17, № 909/133/18, № 910/19401/17.

Наприклад, Касаційний господарський суд у постанові від 25 червня 2019 р. у справі № 926/3973/17 встановив, що оскільки Позивач повідомив Товариство про зміну місця його постійного проживання 13 грудня 2016 р., суди не прийняли до уваги надані Позивачем відомості стосовно нерухомості Позивача за новою адресою та акт ПП "Ремжитлосервіс" від 01.03.2018 № 59 стосовно проживання Позивача за новою адресою з 7 липня 2012 р. Також Суди не прийняли до уваги посилання відповідача на акт від 29.08.2016, довідку від 28.02.2018 та письмові заяви свідків стосовно надсилання Позивачу чистого аркушу паперу замість повідомлення про дату, місце та порядок денний зборів, оскільки під час допиту жоден зі свідків достеменно не згадав відправника, зазначеного на поштово-конверті, в якому знаходився чистий аркуш паперу. Рішенням зборів, оформленим протоколом від 30.09.2015 № 02/16, ухвалено: виключити зі складу учасників товариства ОСОБА_2 та Позивача; прийняти до складу учасників товариства ОСОБА_3 та ОСОБА_4; затвердити статутний капітал у розмірі 76250,00 грн, що складає 10000 часток, і розподілити його між учасниками Товариства; внести зміни до прав і обов'язків, передбачених статутом Товариства та змінити місцезнаходження Товариства. У протоколі зборів стосовно причин виключення Позивача зі складу учасників Товариства зазначено, що Позивач не виконував обов'язків, передбачених пп. 4.4 та 4.5 Статуту Товариства, а саме систематично не брав участі у загальних зборах учасників, систематично не виконував та неналежно виконував обов'язки учасника Товариства, перешкоджає своїми діями досягненню цілей Товариства [3].

З приводу цього Суд у п. 34 Постанови встановив, що погоджується з висновком судів першої та апеляційної інстанції про незаконність спірного рішення зборів у частині виключення Позивача зі складу учасників Товариства, оскільки викладені в ньому обставини стосовно невиконання позивачем обов'язків, передбачених пп. 4.4 і 4.5 Статуту Товариства, не знайшли свого підтвердження згідно з наданими учасниками справи та дослідженими судами доказами.

Ця досить проста за своїм змістом справа підтверджує наскільки "легко" було зловживати, передбаченим ст.64 Закону "Про господарські товариства" правом на виключення недобросовісного учасника з ТОВ, адже будь-яке невідвідування зборів за бажанням більшості учасників ТОВ могло слугувати підставою для виключення учасника. З іншого боку, конкретно у цьому випадку Суд залишив Позов задоволеним через неправомірні дії учасників стосовно повідомлення іншого учасника пустим конвертом на нову адресу, що очевидно завідома зроблено, щоб його виключити зі складу товариства за допомогою такої "зручної" для зловживань підстави.

Суд у подібних випадках встановлював наявність порушень прав учасника, до якого безпідставно застосовано норму ст. 64 Закону. Зловживання цією підставою часто призводило до зайвого перевантаження судової системи подібними справами, адже у випадку застосування ст. 64 Закону на момент розгляду справи судом учасник вже є виключений зі складу ТОВ, і відповідно його права вже є порушеними, а Суд в такому разі має застосовувати реституцію і відновлювати уже порушене право особи, яка на момент розгляду справи вже є повністю усунутою від управління товариством. Так, у справі № 909/133/18 за час доки учасник зміг добитися відновлення судом порушеного права, інші учасники повністю змінили установчий документ та, відповідно призначили новий виконавчий орган.

З огляду на проблеми, що породжувалися під час реалізації відповідної норми, невключення аналогічної норми до нового Закону законодавцем видається цілком логічним. Проте, як зазначають науковці В. Ігонін та А. Шматов, відсутність у новому законодавстві норм про виключення учасника звучує простір для зловживань проти добросовісного учасника товариства. Водночас простір для зловживань з'являється в недобросовісного учасника [3]. Так, за відсутності цієї норми тепер учасники товариства будуть потерпати від невиконання своїх корпоративних обов'язків недобросовісним учасником і якимось законним способом вплинути на цю ситуацію вони тепер не взмозі. Через це у науковому середовищі є досить поширеною думка, що такий механізм виключення учасника з товариства має бути передбачений Законом, а проблеми, що мали місце з подібною нормою раніше, може бути усунено через більш досконале нормативне регулювання цього питання. Такої ж думки дотримується і автор цієї статті.

Стосовно правового регулювання питання виключення недобросовісного учасника з ТОВ на підставі положень "старого" закону професор Смітюх зазначав, що підстава виключення учасника з товариства за Законом України «Про господарські товариства» є загальною і сформульована в оціночних поняттях. Виключення учасника з товариства з цієї підстави набуло у правовій реальності України якості крайнього виразу корпоративного конфлікту, такі конфлікти стали вельми поширеними і розвивалися за таким сценарієм: загальні збори приймали рішення про виключення учасника, після чого учасник часто подавав до господарського суду позовну заяву про визнання такого рішення недійсним [1].

У цьому разі вихід з цієї ситуації науковець вбачав не у виключенні такого права у товариства, а у встановленні його за іншою правовою процедурою, що передбачала розгляд “оціночних понять” і остаточне вирішення питання виключення недобросовісного учасника з ТОВ лише за рішенням суду, а не загальних зборів, як це встановлювалося у законодавстві до 2018 р. Такий підхід, на нашу думку, з одного боку, дасть змогу зменшити ризики порушення прав учасників через зловживання, які мали місце до 2018 р., проте, з іншого боку, це лише ускладнить ситуацію з навантаженням судів господарської юрисдикції в Україні. Ще одним аргументом проти такої ініціативи є довгий строк розгляду судом рішень, за який неробросовісний учасник може нанести непоправну шкоду інтересам товариства до моменту ухвалення судом остаточного рішення по справі.

Науковці Ігонін та Шматов вважають, що надання права на виключення учасника всім без винятку товариствам на рівні закону навряд чи буде доцільним через ризики зловживання таким правом. Компромісом може бути право закріпити цей механізм у статуті, якщо всі учасники (100 % голосів) бачать користь від нього. Гарантією захисту від зловживань може стати вимога про одностайне голосування як за внесення таких положень до статуту, так і за виключення учасника (у другому випадку – без урахування голосів учасника, якого виключають). Одностайне погодження зводить до можливості для оскарження положень статуту та рішень про виключення, адже якщо учасник погодився на такі умови участі в товаристві, він має бути готовим до того, що за наявності обґрунтованих підстав ці умови застосують проти нього самого [2].

Ця позиція виглядає більш раціональною до застосування для розвантаження суду. З іншого боку, застосування запропонованої процедури зменшить можливість зловживань таким правом не так через досконалість такого механізму, як через складність його застосування, що фізично зводить до потенційно кількості таких випадків, незалежно від того чи порушують вони права учасників ТОВ. Водночас залишається відкритим питання порушення прав учасників неробросовісним учасником у товариствах, де такої підстави не було раніше передбачено статутом, адже станом на сьогодні до компетенції суду законодавством не віднесено вирішення питання виключення учасника з ТОВ.

На нашу думку, для вирішення цієї ситуації необ-

хідно внести зміни до законодавства, що передбачатимуть можливість передбачити підстави виключення учасника з ТОВ статутом за процедурою, передбаченою науковцями В. Ігоніним та А. Шматовим, і водночас чітко визначити у Законі повноваження суду на розгляд питання про виключення учасника з ТОВ за невиконання ним своїх обов’язків у разі, якщо статутом не передбачено інший порядок виключення недобросовісного учасника.

ВИСНОВКИ

Отже, з аналізу судової практики можна зробити висновки про недосконалість правового регулювання досліджуваної підстави виключення учасника з ТОВ, що передбачалася ст. 64 Закону “Про господарські товариства”. Суд касаційної інстанції був вимушений постійно реагувати на численні зловживання цією підставою. Очевидно, що саме подібна практика призвела до відсутності такого правового механізму в українському законодавстві станом на сьогодні. З огляду на це, його повернення в українське законодавство можливе лише після комплексного аналізу можливих зловживань цим правом та напрацюванням механізмів їх стримування ще на рівні правового регулювання, а не казуального вирішення судом ситуацій, які вже виникли стосовно порушень, які вже сталися. Через це науковці-правники наполягають на необхідності повернення такого правового механізму виключення учасника зі складу ТОВ на підставі його добросовісності з більш досконалим регулюванням цього питання ніж як це було в часи регулювання правового статусу ТОВ Законом України “Про господарські товариства”. На нашу думку, для вирішення цієї ситуації необхідно внести зміни до законодавства, що передбачатимуть можливість визначити підстави виключення учасника з ТОВ статутом, і водночас чітко визначити у Законі повноваження суду на розгляд питання про виключення учасника з ТОВ за невиконання ним своїх обов’язків у разі, якщо статутом не передбачено інший порядок виключення недобросовісного учасника. Такий підхід дасть змогу, з одного боку, не перевантажити судову систему України такими справами, а з іншого – не залишить поза захистом права учасників ТОВ, чії права та інтереси порушуються діями недобросовісного учасника у ТОВ, в яких статутом не передбачено можливості виключення учасника рішенням загальних зборів.

Список використаних джерел

1. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991. № 1576–XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
2. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018. № 2275–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>.
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 25.06.2019 р. № 926/3973/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82711164>
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 12.06.2019 р. № 909/133/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82401744>
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 17.07.2018 р. № 910/19401/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75399196>
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 17.04.2018 р. № 920/888/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73441769>
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 03.04.2018 р. № 911/2340/17

URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73160665>

8. Ігонін В., Шматов А. Конфлікти між учасниками ТОВ: виключення проти правила. *Офіційний веб-сайт юридичної фірми "Василь Кисіль і партнери"*. URL: <https://vkr.ua/publication/konflikti-mizh-uchasnikami-tov-viklyuchennya-proti-pravila>

9. Смітюх А. В. Підстави та порядок виключення учасника з товариств з обмеженою відповідальністю: порівняльно-правовий аспект. *Правова держава*. 2020. № 37. С.90–97.

References

1. On business partnerships: Law of Ukraine dated September 19, 1991. No. 1576–XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-12> (in Ukrainian).

2. On limited and additional liability companies: Law of Ukraine dated February 6, 2018. No. 2275–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19>. (in Ukrainian).

3. Resolution of the Supreme Court as part of the panel of judges of the Commercial Court of Cassation dated June 25, 2019 No. 926/3973/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82711164> (in Ukrainian).

4. Resolution of the Supreme Court as part of the panel of judges of the Commercial Court of Cassation dated June 12, 2019 No. 909/133/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82401744> (in Ukrainian).

5. Resolution of the Supreme Court as part of the panel of judges of the Commercial Court of Cassation dated July 17, 2018 No. 910/19401/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75399196> (in Ukrainian).

6. Resolution of the Supreme Court in the composition of the panel of judges of the Cassation Economic Court dated 04/17/2018 No. 920/888/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73441769> (in Ukrainian).

7. Resolution of the Supreme Court in the composition of the panel of judges of the Cassation Economic Court of 04/03/2018 No. 911/2340/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73160665> (in Ukrainian).

8. Ihonin V., Shmatov A. Conflicts between members of LLCs: the exception versus the rule. *The official website of the Vasyl Kysil and Partners law firm*. URL: <https://vkr.ua/publication/konflikti-mizh-uchasnikami-tov-viklyuchennya-proti-pravila> (in Ukrainian).

9. Smitiukh A.V. Grounds and procedure for excluding a participant from limited liability companies: comparative legal aspect. *Constitutional state*. 2020. No. 37. pp. 90–97. (in Ukrainian).

Volodymyr TSIUPRYK

student, Educational and Scientific Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4768-3529>

e-mail: volodymyrtsiupryk@gmail.com

THE RIGHT TO EXCLUDE AN DISHONEST PARTICIPANT FROM THE LIMITED LIABILITY COMPANY: THE EXPEDIENCE OF ITS INCLUSION IN THE LAW OF UKRAINE "ON LIMITED AND ADDITIONAL LIABILITY COMPANIES"

Introduction. Previously, the Law of Ukraine "On Business companies" established the right of members of a limited liability company by decision of the general meeting to exclude a member of the company whose actions harm the interests of the company. Due to numerous abuses of this right, the Law of Ukraine "On Limited and Additional Liability Companies" does not establish such a right for company participants. However, the question remains open whether this approach is correct and whether it did not lead to more negative consequences than positive ones. Therefore, it is necessary to investigate this issue and find out the most appropriate way to solve it.

The purpose of the paper is to determine whether it is expedient in the Law of Ukraine "On Limited and Additional Liability Companies" to establish the right of company members to exclude an unscrupulous member from the company, as well as to determine the most effective way of legal regulation of this right in case it is established in law.

Results. The absence of such a right provided by law for members of an LLC makes it impossible for the company to operate in the event that one of its members is unscrupulous and hinders its activity, because the members do not have a legal mechanism that would protect them in such a situation. As a result, in practice the only way in this the situation is the liquidation of the company, which has negative consequences for the economy of Ukraine. On the other hand, during the period of validity of such a provision, which gave the right to society members to exclude an unscrupulous member until 2018, there were many abuses of this right, which overloaded the court system with such cases.

Conclusion. The paper suggests amending the law to allow for the possibility of specifying the reasons for a participant's exclusion from an LLC by the statute while also making it clear that the court has the authority to consider the issue of excluding a participant from the LLC for failing to perform his duties if the statute does not provide for another method of excluding an unscrupulous participant.

Keywords: LLC, dishonest participant, general meeting, right of a participant in a company, limited liability company, business companies